

TOMASZ OLBRYCHT

Katedra Agroekologii, Wydział Ekonomii, Uniwersytet Rzeszowski
e-mail: tkolbr@univ.rzeszow.pl

WYSTĘPOWANIE CHRZĄSZCZY Z RODZAJU *CARABUS* (*COL.*, *CARABIDAE*) NA TERENIE PODKARPACIA

THE OCCURRENCE OF CARABUS GENUS (COL., CARABIDAE) IN THE PODKARPACIE REGION

There are about 30 species of Carabus genus in Poland. The research presented here was conducted during 1983–2004 in the Podkarpacie Region. It was noticed that there are 14 Carabus species. The most interesting and also rarest species are Carabus obsoletus Sturm. and Carabus irregularis F.

I. WSTĘP

W Polsce występuje przeszło 500 gatunków chrząszczy z rodziny biegaczowatych (*Col.*, *Carabidae*) zgrupowanych w ponad 70 rodzajach. Rodzaj biegacz (*Carabus*) reprezentowany jest w europejskiej entomofaunie przez 135 gatunków zaś w Polsce ich liczba wynosi około 30 [1,9]. Z terenu Podkarpacia wykazano do tej pory 22 gatunki [1].

Biegacze ze względu na drapieżny tryb życia, jaki prowadzą ich larwy i imagines, uważane są za bardzo pożyteczne z gospodarczego punktu widzenia. Przyczyniają się bowiem do ograniczania liczebności organizmów szkodliwych takich jak np. gąsienice motyli, mszyce czy ślimaki. Właśnie ze względu na swoją bardzo pozytywną rolę w przyrodzie wszystkie krajowe gatunki z rodzaju *Carabus* zostały objęte ochroną gatunkową [3]. Chrząszcze te są z reguły aktywne nocą jednak niektóre jak np. *C. ullrichi*, *C. variolosus* czy *C. auronitens*, mogą być obserwowane również w ciągu dnia. Wiele z nich uważa się za pospolite i obserwuje na terenie całego kraju, niektóre zaś są bardzo rzadkie i występują tylko lokalnie.

Celem przeprowadzonych obserwacji było określenie składu gatunkowego chrząszczy z rodzaju *Carabus* występujących na terenie Podkarpacia.

* Pracę recenzował: prof. dr hab. Kazimierz Wiech, Akademia Rolnicza w Krakowie

II. TEREN I METODY BADAŃ

Obserwacje nad entomofauną chrząszczy z rodzaju *Carabus* prowadzono systematycznie w latach 1983-2004. Badaniami objęto w sumie 31 stanowisk zlokalizowanych na terenie województwa podkarpackiego. W sezonie wegetacyjnym postacie dorosłe badanych owadów odławiano przede wszystkim z wykorzystaniem metody pułapek glebowych Barbera. W okresie zimowym, biegaczy poszukiwano w miejscach ich zimowania tj. pod: kamieniami, korą, kłódami i konarami martwych drzew leżących na ziemi. Zebrane owady po oznaczeniu do gatunku wypuszczano na wolność. Oznaczenia zebranego materiału entomologicznego wykonano z wykorzystaniem kluczy do oznaczania biegaczowatych [4,9].

Przygotowując niniejsze opracowanie wykorzystano zarówno wcześniej opublikowane wyniki badań autora [2,5,6,7,8], jak również dane do tej pory nie zamieszczone w żadnych publikacjach.

Nazwy gatunkowe oraz układ systematyczny owadów opisanych w tekście przyjęto w oparciu o pracę Hurki [4]. Numerację opisanych stanowisk podano w oparciu o siatkę UTM.

III. WYNIKI BADAŃ

W wyniku przeprowadzonych obserwacji na terenie Podkarpacia stwierdzono występowanie 14 gatunków chrząszczy z rodzaju *Carabus*.

Poniżej przedstawiono skład gatunkowy zaobserwowanych biegaczy wraz z krótkimi informacjami na temat ich rozmiarów, liczebności, preferowanych siedlisk oraz rozmieszczenia.

1. *Carabus granulatus* L.

Długość ciała 14-23 mm.

W Polsce należy do najpospolitszych gatunków rodzaju. Żyje w wilgotnych zadrzewionych terenach, jak również na łąkach i polach [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Babica (EA72), Jabłonki (FV06), Krasne (EA74), Lipnik (EA93), Markowa (EA94), Pastwiska (EV68), Pawłokoma (EA91), Pruchnik (FA02), Rzeszów-Zalesie (EA73), Wetlina - „Połonina Wetlińska” (FV04), Żołynia (EA95).

2. *Carabus arcensis* Hbst.

Długość ciała 17-20 mm.

Gatunek palearktyczny, nieznany jedynie ze skrajnie północnych i południowych rejonów Europy oraz z Afryki Północnej. W Polsce należy do najpospolitszych leśnych gatunków rodzaju. [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Lipnik (EA93), Pawłokoma (EA91), Pruchnik (FA02), Wetlina – „Połonina Wetlińska” (FV04), Wysoka Głogowska (EA75), Żołynia (EA95).

3. *Carabus obsoletus* Sturm.

Długość ciała 22-27 mm.

Górski i podgórski gatunek zamieszkujący Karpaty od Rumunii po Słowację i południową Polskę. W kraju znany z jego południowo-wschodniej części, najliczniej spotykany w Bieszczadach, gdzie występuje dość pospolicie na połoninach [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Lipnik (EA93), Pruchnik (FA02).

4. *Carabus ullrichi* Germ.

Długość ciała 23-34 mm.

Gatunek zasiedlający środkową, wschodnią i północną część południowej Europy. W Polsce znajdujący częściej w południowych dzielnicach kraju. Zasiedla otwarte tereny, z glebami gliniastymi, marglistymi i wapiennymi [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Babica (EA72), Klimkówka (EV59), Krasne (EA74), Lipnik (EA93), Łańcut (EA84), Markowa (EA94), Pawłokoma (EA91), Pruchnik (FA02), Rogóźno (EA94), Rzeszów - Zalesie (EA73), Siedliska (FA31), Wetlina (FV04), Załęże (EA74).

5. *Carabus cancellatus* Illig.

Długość ciała 19-24 mm.

Gatunek zasiedla całą niemal Europę i Syberię, gdzie tworzy liczne podgatunki i odmiany. Żyje na odkrytych nasłonecznionych terenach, najczęściej spotykany na polach uprawnych. Pospolity w całym kraju [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Babica (EA72), Jabłonki (FV06), Krasne (EA74), Lipnik (EA93), Markowa (EA94), Pawłokoma (EA91), Rzeszów - Zalesie (EA73), Zarszyn (EV79), Żołynia (EA95).

6. *Carabus linnaei* Panz.

Długość ciała 14-23 mm.

Górski i podgórski gatunek środkowoeuropejski. W Polsce rozmieszczony głównie w południowej części kraju; spotykany także na niżu w lasach bukowych lub mieszanych z domieszką buka. W górach i na pogórzach należy do najpospolitszych gatunków rodzaju. Zasiedla głównie drzewostany bukowe, świerkowe i jodłowe [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Babica (EA72), Lipnik (EA93), Pawłokoma (EA91), Polańczyk (FV06), Pruchnik (FA02), Rzeszów - Zalesie (EA73), Żołynia (EA95).

7. *Carabus glabratus* Payk.

Długość ciała 22-32 mm.

Szeroko rozprzestrzeniony gatunek europejski, spotykany daleko na północ od koła podbiegunowego. Żyje w wilgotnych lasach różnych typów całego kraju, spotykany o wiele częściej w górach i na pogórzach niż na niżu; w Bieszczadach występuje dość licznie na połoninach [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Babica (EA72), Jabłonki (FV06), Lipnik (EA93), Pawłokoma (EA91), Pruchnik (FA02), Rzeszów - Zalesie (EA73).

8. *Carabus convexus* F.

Długość ciała 15-20 mm.

Gatunek europejski, wykazany także z Syberii i Kaukazu. Żyje na ciepłych glebach. Spotykany zarówno na terenach słabo porośniętych trawami i krzewami, jak i w siedliskach leśnych, nierzadko w sąsiedztwie gniazd mrówek. Rozprzestrzeniony w całym kraju [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Czarnorzeki - rez. „Prządki” (EA51), Głogów Małopolski - rez. „Bór” (EA65), Pawłokoma (EA91), Pruchnik (FA02), Radawa (FA25), Rzeszów - Zalesie (EA73), Żołynia (EA95).

9. *Carabus variolosus* F.

Długość ciała 23-32 mm.

Gatunek znany z gór i pogórzy Europy, sięgający od Bałkanów do centralnej Francji oraz od północnych Włoch do północnych Niemiec.

Spotykany na wilgotnych łąkach, gliniastych nieużytkach oraz nad potokami; żeruje niekiedy bezpośrednio w wodzie [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Jabłonki (FV06), Lipnik (EA93), Rabe (EV86), Rzeszów - Zalesie (EA73), Tarnawka (EA93), Werynia (EA56), Wetlina (FV04), Zarszyn (EV79).

10. *Carabus intricatus* L.

Długość ciała 25-38 mm.

Gatunek europejski, częściej spotykany w Europie Południowej. Zasiedla lasy liściaste i mieszane całego kraju.

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Czarnorzeki - rez. „Prządki” (EA51), Czudec – rez. „Wielki Las” (EA53), Lipnik (EA93), Pruchnik (FA02), Rudawka Rymanowska (EV68).

11. *Carabus irregularis* F.

Długość ciała 17-25 mm.

Gatunek zamieszkujący góry i pogórza środkowej Europy. Występuje jedynie w południowej Polsce. W Sudetach i Tatrach spotykany w piętrze regli i kosodrzewiny. Najczęściej znajdowany w zmruszałych pniakach [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Cisna – góra „Wołosz” (EV95).

12. *Carabus violaceus* L.

Długość ciała 24-30 mm.

Szeroko rozprzestrzeniony gatunek europejski tworzący bardzo wiele podgatunków i odmian. W całej Polsce występuje podgatunek nominotypowy zasiedlający Europę Środkową. Najczęściej spotykany w lasach liściastych i mieszanych, w górach także powyżej piętra regli [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Babica (EA72), Głogów Małopolski - rez. „Bór” (EA65), Jabłonki (FV06), Jasło (EA30), Krasne (EA74), Lipnik (EA93), Markowa (EA94), Pawłokoma (EA91), Polańczyk (FV06), Pruchnik (FA02), Rzeszów - Zalesie (EA73), Tarnawka (EA93), Wernejówka (EV68), Żołynia (EA95).

13. *Carabus auronitens* F.

Długość ciała 18-28 mm.

Szeroko rozprzestrzeniony gatunek europejski znany od Pirenejów po Karpaty. Zasiedla lasy różnych typów całego kraju, w Tatrach i Bieszczadach spotykany także powyżej górnej granicy lasu [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Barwinek (EV47), Jabłonki (FV06), Pawłokoma (EA91), Wetlina (FV04)

14. *Carabus coriaceus* L.

Największy krajowy przedstawiciel rodzaju; długość ciała 34-42 mm.

Dość rzadko spotykany gatunek europejski zasiedlający całą niemal Europę, bez Półwyspu Pirenejskiego, Finlandii i Wysp Brytyjskich. Zamieszkuje dość suche i świetliste lasy różnych typów. Spotykany na terenie całej Polski, częściej w jej regionach górzystych i wyżynnych [9].

Stanowiska na terenie Podkarpacia: Babica (EA72), Krasne (EA74), Lipnik (EA93), Markowa (EA94), Pruchnik (FA 02), Rzeszów-Zalesie (EA73),

IV. PODSUMOWANIE

Na badanym terenie najliczniej obserwowano: *C. granulatus*, *C. ullrichi*, *C. cancellatus*, *C. linmaei* i *C. violaceus*. Wśród tych gatunków *C. violaceus* wykazany został z 14 stanowisk, jednak w większości przypadków obserwowany był pojedynczo. Z kolei *C. granulatus* i *C. cancellatus* stwierdzono z mniejszej liczby stanowisk jednak ich liczebność była zdecydowanie wyższa. Np. w przypadku *C. granulatus* wielokrotnie odnajdowano miejsca, w których wspólnie zimowało po kilka lub kilkanaście przedstawicieli tego gatunku. Pozostałe gatunki obserwowano w niewielkiej liczbie, a najcenniejszymi ze względu na rzadkość występowania są: *C. obsoletus* (obserwowany tylko na dwóch stanowiskach) i *C. irregularis* (jednego osobnika znaleziono w spróchniałym buku na górze Wołosz koło Cisnej).

Wśród gatunków wykazanych z terenu Podkarpacia w Katalogu Fauny Polski [1] nie udało się potwierdzić występowania: *C. fabricii* Duft., *C. marginalis* F., *C. nitens* L., *C. menetriesi* Humm., *C. scheidleri excelens* F., *C. scabriculosus* Oliv., *C. hortensis* L. i *C. sylvestris* Panz.

Obserwacje nad składem gatunkowym chrząszczy z rodzaju *Carabus* prowadzić mogą również uczniowie przygotowujący się do olimpiad biologicznych. Pamiętać powinni oni jednak o tym, że wszystkie krajowe gatunki z tego rodzaju są objęte ochroną. Możliwe jest jednak określanie składu gatunkowego tych owadów na podstawie oznaczeń wykonanych w terenie bądź na podstawie dobrze zrobionych fotografii.

V. LITERATURA

1. Burakowski B., Mroczkowski M., Stefańska J.: Katalog Fauny Polski. Chrząszcze, Coleoptera. Biegaczowate – Carabidae. Część 1. XXIII. 2 PWN. Warszawa. 1973.
2. Czerniakowski Z. W., Olbrycht T.: Różnorodność gatunkowa biegaczowatych (*Col.*, *Carabidae*) w wybranych biotopach południowo-wschodniej Polski. Progress in Plant Protection. Poznań. 44 (1). s. 22-27. 2004.
3. Dziennik Ustaw nr 220, pozycja 2237: Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną.
4. Hurka K.: *Carabidae* of the Czech and Slovak Republics. Kabourek. Zlin.
5. Olbrycht T., Jaworska T.: Fauna biegaczowatych (*Coleoptera*, *Carabidae*) w uprawach roślin motylkowych okolic Rzeszowa. Progress in Plant Protection. Poznań. 40 (2). s. 520-522. 2000. 1996.
6. Olbrycht T., Czerniakowski Z.: W. Różnorodność gatunkowa biegaczowatych (*Col.*, *Carabidae*) w uprawie buraka pastewnego i na stanowiskach czasowo wyłączonych z produkcji rolniczej. Progress in Plant Protection. Poznań. 42 (2). s. 415-416. 2002.
7. Olbrycht T., Czerniakowski Z. W.: Występowanie chrząszczy biegaczowatych na stanowisku w drugim roku odłogowania. Progress in Plant Protection. Poznań. 43 (2). s. 846-848. 2003.
8. Olbrycht T., Wiech K.: Skład gatunkowy oraz struktura ilościowo-jakościowa drapieżnych chrząszczy z rodzin biegaczowatych (*Col.*, *Carabidae*) i kusakowatych (*Col.*, *Staphylinidae*) w uprawach roślin strączkowych w mieszkankach ze zbożami. Progress in Plant Protection. Poznań. 44 (2). s. 994-997. 2004.
9. Watała C.: Przegląd *Carabidae* Polski. Część I. Wstęp oraz plemię *Carabini*. (Review of *Carabidae* of Poland. Part I. Introduction and the tribe *Carabini*.). Acta Univ. Lodensis. Folia Zool. Łódź. 3. 1995.